

LÁTVÁNYOS GAZDASÁGI FELLENDÜLÉS

A GAZDASÁG HELYZETE

- 48-as alap: a polgári tulajdonviszonyok megteremtése
- a dualizmus kora: megteremti a gazdasági vállalkozás biztonságát
- problémák: a hazai pénztőke hiánya
- a fejlődés megkésettsége (200 év lemaradás)
- Vámunió Ausztriával: ennek következményei:
- A mezőgazdasági termékek piaca biztos (ez fontos a 80-as évek agrárválsága esetén – tengerentúli gabona beáramlása)
- Az osztrák és a cseh könnyűipar versenye legyőzhetetlen
- De: az élelmiszeripar fejlődik
- Vas- és gépipar is – hagyománya van + vasútépítés + állami megrendelések

EURÓPA LEGHOSSZABB GÁTRENDSZERE

- Alföld: ártér – mocsarak, árvizek
- XVII. század: a lecsapolások kezdete
- XIX. sz.: Széchenyi tevékenysége
- Gátak: a folyók hajózhatóvá váltak + jelentős területeket lehetett bevonni a mezőgazdasági termelésbe
- 1879 – szegedi nagy árvíz: Tisza Lajos – a védekezés és újjáépítés irányítása

A MEZŐGAZDASÁG

- Porosz utas fejlődés
- De: bizonyos vidékeken a parasztgazdaságok az amerikai út elemeit mutatják: paprika, hagyma, szőlő, gyümölcs – ez a terület a gabonaválság miatt is fejlődött
- Hetvenes évek közepéig: gabonakonjunktúra
- Fejlődését a Lajtántúli piacok ösztönözték (1882 – Közös védvám)
- A gabonaválságig: nyugati piacok is
- Búza: a magyar föld vezető termékévé vált
- Vetésterület is nő (folyamszabályozás, erdőirtás, legelőfeltörés, vetésforgó)
- Kapásnövények vetésterülete is megnőtt: burgonya, kukorica
- Szántóföldi technika fejlődése is: vaseke, vasborona– általánossá vált
- aratógépek, cséplőgépek – elterjedése megkezdődik
- Állatállomány: fajtaváltás: jól tejelő marhák, mangalica, angol húsertés

EURÓPAI SZINTŰ VASÚTHÁLÓZAT

- Állam: kamatbiztosítás – ezzel ösztönzi a tőkebefektetést
- Köv.: a vasútépítés biztos üzlet
- Állam: saját kézbe vette a vasutakat – fontos: növelhető a közlekedés színvonala
- A magyar vasúthálózat fejlettsége elérte a nyugat-európai szintet
- A magyar gazdaság számára kedvező tarifapolitika kialakítása
- Baross Gábor minisztersége: MÁV – az ország legnagyobb vállalata lett
- A vasúthálózat következménye: az egységes nemzeti piac kialakulása
- Hídépítés: Margit-híd (1877)
- Távíró- és postaszolgálat: 1871- a magyar bélyeg megjelenése

- Hajóforgalom: kissé háttérbe szorul –de: 1882. Adria Tengerhajózási Rt. (Fiume fejlesztése)

IPARFEJLESZTÉS

- Gründolási-láz: ipari vállalatok alapítása. → a kormányzat: adókedvezményekkel támogatja
- Élelmiszeripar: vezető ágazat
- Malomipar: magyar találmányok+ a magyar búza minősége – köv.:
- Budapest a világ egyik legnagyobb malomipari központja lett a 70-es évek végére
- Szesz- és cukoripar is fejlődik
- Közlekedésfejlesztés következménye: nehézipar fejlődése
- Gőzgépek elterjedése: a széntermelés ugrásszerű fejlődéséhez vezet
- Salgótarjáni Kőszénbánya Rt
- Nehézipari központok: Diósgyőr: állami vasércfeldolgozó üzem
- Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű
- Borsodi medence: vaskohászati centrum
- Budapesti gépgyárak: Államvasutak Gyára, Óbudai Hajógyár, Ganz Művek, Láng Gépgyár
- Új iparágak: elektromos ipar – világszínvonalúak a hazai találmányok miatt
- 1880-as évek közepe: az ipari forradalom kibontakozása
- a fejlődés meghaladta a németországi ütemet
- de: a fogyasztási cikkek gyártó középüzemek hiánya jelezte az ipar megkésetttségét (pl.: bőr, pamut, üvegipar)
- a megkésetttség előnye: az ipari forradalom legújabb vívmányainak alkalmazása

HITELSZERVEZET

- Nagybankok alakulása: 1867 után: osztrák(legnagyobb részben), angol és francia tőkével
- A külföldi tőke szerepe pozitív –ezzel párhuzamosan folyamatosan nőtt a hazai tőke aránya is
- 1873. tőzsdekrach
- Magyar Általános Hitelbank: átvészelte a válságot és vezető hitelintézet maradt
- Jelzáloghitelbank: magyar tőkével alakult
- Pesti Magyar Kereskedelmi Bank: nemzetközi rangú intézetté fejlődött (a reformkorban alapították – a Kossuth-bankókat bocsátotta ki)

13. tétel: A dualista állam

Gróf Andrássy Gyula miniszterelnöksége (1867-71)

1867. július 28.: Ferenc József király szentesíti a Kiegyezési törvényt. (1867: XII tc.)

Az új államforma: parlamentális alkotmányos monarchia.

Az új államszövetség neve: Ausztria-Magyarország (=Osztrák-Magyar Monarchia)

Területe: ~ 600.000 km²

Lakossága: ~ 35 millió fő

Központjai: Bécs és Budapest

Létrejött egy kétközpontú, dualista állam, melynek osztrák és magyar része egyenlő jogokat élvez.

Egy-egy parlament ülészik Bécsben, illetve Budapesten, az ügyeket pedig a nekik felelős kormányok vezetik. A két parlament és a két kormány a legtöbb ügyben önállóan intézkedik.

Politika:

- Közös az uralkodó: (különleges felségjogokat élvez)
  - Legfőbb hadúri jog: ő vezeti a birodalmi hadsereget
  - Elfogadja a programokat
  - Kormányt nevez ki
  - Parlament feloszlásának joga
  - Előszentesítési jog: papi méltóságokat iktat be
- A két állam belügyi autonómiát élvez.
Mindkét állam azonos súllyal (60-60 fős delegációval) vesz részt a közös ügyek, a külügy, a hadügy és az ezeket finanszírozó pénzügy irányításában.
- Közös a törvényhozás → a birodalmi gyűlés feladata.
- Magyarországon a törvényhozás, a közigazgatás és a kormány független.
- Eötvös létrehozza a nemzetiségi törvényt, ami továbbra is hiányos a nemzetiségi jogok tekintetében.

Pénzügy:

- Létrejön a vámunió Magyarország és Ausztria között.
- Közös határozzák meg az adópolitikát, a külkereskedelmet és a vámpolitikát.
- Közös pénzt és mértékegységrendszert vezetnek be.
- Bevezetik a kvótát, azaz az államkölcönöket együtt veszik fel. 10 évente megújítandó szerződésben rögzítik a költségek megoszlását a két állam között.
1867: Ezekben a közös költségekben Ausztria 70 %-ban, Magyarország 30 %-ban vállal részt.
- Azonosak voltak a tarifák a közlekedésben.
- Magyarország mezőgazdasági áruinak Ausztria lett a felvevő piaca, illetve Ausztria ipari termékeivel szállt be a közös piacba.
- Szabadon áramolhatott a tőke és munkaerő.

Ezeket a közös gazdasági ügyeket 10 évenként a két fél felülvizsgálhatta, újratárgyalhatta és új gazdasági kiegyezést hozhatott létre.

Hadügy:

- Az uralkodó maradt a birodalom legfőbb hadura.

Ő rendelkezhetett a birodalmi érdekeket szolgáló K. und K. (=Kaiserliche und Königliche) hadsereg felett. Ennek létszáma békeidőben kb. 800 ezer fő volt, és minden fegyvernemmel rendelkezett.

- Érvénybe lépett az általános hadkötelezettség.
- Az országgyűléseknek csak az újoncmegajánlásba volt beleszólásuk.
- A két állam azonban önálló haderővel is rendelkezett. Létszámuk 100-100 ezer főnyi volt, és csak gyalogsággal és lovassággal rendelkeztek.

→ Magyarországon: honvédség (DE: megtiltották a 48-as egyenruhák és zászlók használatát)

→ Ausztriában: Landwehr

Háború esetén a védelmi célokra felállított honvédséget és Landwehr-t az uralkodó bárhol bevethette.

A kiegyezés értékelése:

Előnyei és hátrányai abból fakadnak, amennyit visszaszerzett, és amennyit feladott az ország az önálló magyar államiságból. A kiegyezés érdekében az udvar lemondott az összbirodalom megvalósításáról, a magyar uralkodó osztály pedig a közös ügyek elfogadásával a magyar állami szuverenitás egy részéről.

Mivel a német és olasz egység kialakulásával az európai helyzet stabilizálódott, és újabb, az egész kontinenst átfogó forradalomra nem volt kilátás, a kérdés előnyösebb megoldására nem volt sok remény.

A kiegyezés után lehetőség nyílt a közlekedés, a hitelélet, az iparfejlesztés állami támogatására; a közoktatás és közművelés újjászervezésére és fejlesztésére.

A magyar gazdaság számára több előny, mint kár származott a kiegyezésből.

A kiegyezést a birodalom két legerősebb, de számszerűen kisebbségben lévő nemzete kötötte meg a többi nemzet, nemzetiség kizárásával.

Ez kiélezte a nemzeti kérdést, ami a Monarchia bukásának egyik fő oka lett.

A jövő fenyegető háborús konfliktusaiban a végső szót, kezében a hadsereggel, az uralkodó és a birodalmi érdekeket képviselők szűk köre mondta ki. A hadsereggel való rendelkezés a hazai alkotmányos fejlődést is befolyásolta.

A kiegyezést reális kompromisszumként értékelhetjük, mert megfelelt az erőviszonyoknak. Ez a kompromisszum azonban nem volt továbbfejleszhető. Megmerevítette és anakronisztikussá tette Magyarország társadalmi-politikai berendezkedését.

A kiegyezésről két élesen szembenálló felfogás alakult ki:

Kossuth és Deák egyetértett abban, hogy a magyarság és minden nép számára az önálló nemzeti állam a legkedvezőbb.

1. Kossuth azonban ellenezte a kiegyezést és nevezetesen „**Kasszandra-levelében**” a nemzet jogainak feladásával vádolta Deákot.
Kossuth kitartott a teljes függetlenség követelése mellett, és azt gondolta, hogy a kiegyezés nem államszövetséget hoz létre, hanem egy pusztulásra ítélt birodalmat konzervál.
2. Deák és párhívei az adott viszonyok között elkerülhetetlennek tartották a kiegyezést. Deák azt remélte, hogy a Habsburg Birodalom alkotmányossága továbbvihető, és Magyarország a Monarchia esetleges szétesése után sértetlenül megőrizhető.

1868-ban rengeteg fontos törvényt fogadott el az országgyűlés:

68/30. tc.:

Horvát-magyar kiegyezésről:

Horvátország Magyarország része, de speciális jogai vannak:

- önálló törvényhozással (szábor) és önálló irányítással (bán) rendelkezik.
- 40 képviselőt delegálhat az alsóházba, 3-at a felsőházba és 5-öt a magyar delegációba.
- Bevételeinek 55%-át a magyar kincstárba köteles befizetni.
- Fiume Magyarország része lesz.

68/38. tc.:

Oktatási törvény:

A báró Eötvös József kidolgozta népiskolai törvényt a tankötelezettséget 6-12 éves korig szabja meg. Mindenkinek megadja az anyanyelvi képzés lehetőségét. Az analfabetizmust a század végére 50% alá szorítja.

68/40. tc.:

Erdély Magyarország szerves része lesz.

68/44. tc.:

Nemzetiségi törvény:

Biztosította a nemzetiségek nyelvhasználatát. (törvénykezés, minisztériumok)

Az alsó fokú iskoláztatás teljesen nemzetiségi nyelven történt.

Magyarországon minden ember jogi értelemben egyenlő lesz.

DE: A nemzetiségek kollektív jogokat nem kapnak. (pl. területi autonómia)

Magyarországon politikai szempontból csak egy nemzet létezik, a magyar.

Pártok:

Legfontosabb pártok:

Deák párt (1867-75)

- Az egykori Felirati Párt (1861) képviselőiből szerveződött.
- Vezetője: Deák Ferenc
- Bázisa: arisztokrácia, kisbirtokosok

Balközép (1867)

- Az egykori Határozati Pártból (1861) alakult meg.
- Erős ellenzéki pártja volt a Deák-pártnak.
- A demokratikus reformoktól elzárkóztak. (pl. paraszti követeléseknek és nemzetiségi igények kielégítése)
- Vezetője: Tisza Kálmán

1868: Bihari pontok: Tisza Kálmán által kidolgozott pontok.

Cél: az országgyűlésben a baloldali párt egységének helyreállítása.

Tisza rádöbben majd, hogy nem érhet el komoly politikai eredményeket, ezért „bihari köpenyét a szögre akasztja.”

Szélsőbal

- Az egykori Határozati Párt egy részéből, a 48-as Pártból alakult.
- „Nem enged a 48-ból”
- Kevés képviselővel rendelkezett.
- Bázisa: közép- és kisbirtokosság, értelmiség

1871: Andrassy-ból közös külügyminiszter lesz.

1872: Ipartörvény: céhek eltörlése

1874: **FÜGGETLENSÉGI PÁRT** megalakulása: Tisza egykori társai, mostani ellenfelei alapítják meg.

Követelik, hogy az osztrák-magyar seregben legyenek magyar színek, vezényleti nyelv, stb.

1875: **BALKÖZÉP** és a **DEÁK-PÁRT** fúziója → **SZABADELVŰ PÁRT**

Tisza Kálmán miniszterelnöksége (1875-90)

Magyarország gazdasága:

- Tisza támogatta a tőkés gazdálkodás kialakulását és zavartalanságát.
- Nem engedett a nagybirtokosok „agráriusok” nyomásának.
- Gyors ütemű ipari forradalom.
  - Infrastruktúra megteremtése: bankok, takarékpénztárak alapítása, vasútépítés.
  - Gründolási-láz: ipari vállalatok alapítása. → adókedvezmény
  - Pénzügyi és hitelélet fellendülése.
  - Új iparágak fejlődtek ki (pl. petrolkémia)
  - Megjelentek az első monopóliumformák: kartellek (pl. cukoripar)

Belpolitika:

- „nem bolygatni”
- jobbratolódás
- nemzetiségek korlátozása
- legfőbb ellenzéki: Függetlenségi Párt
- a konzervatív nagybirtokosok (=agráriusok) meg akarták buktatni

1879: Népiskolai törvény: a magyar a kötelező tanítási nyelv.

1881: A vidék csendőrség megszervezése és a fővárosi rendőrség újjászervezése.

1886: Egységes megyerendszer létrehozása

Külpolitikai események:

1878: a Monarchia okkupálta (=megszállta) Boszniát, de jogilag a törököké marad a terület.

1879: Titkos kettős szövetség: Németország, OMM

1882: Hármass szövetség: Németország, OMM, Olaszország

1885: Bolgár válság (bolgár-szerb háború, illetve oroszellenesség)

Ferenc József hadsereget akart fejleszteni:

DE: a katonai ügyekben szeretne volna fölszámolni a magyar országgyűlés maradék beleszólási lehetőségét.

1890: Véderővita: törvényjavaslat a hadsereg fejlesztéséről:

- a közös sereg létszámának növelése, a magyarénak nem!
- az újoncmegszavazás jogát el akarták vetni
- a tiszti ranghoz német nyelvvizsga kell

→ Tisza népszerűsége mélyponton!

Rudolf trónörökös öngyilkos lett → Tisza ezt ki akarta használni, de nem sikerült!

Tisza „hósként akar távozni”:

1879: Honosítási törvény: az országgyűlés törvényt hozott arról, hogy a külföldön élő magyar állampolgár, ha 10 évig nem kéri állampolgárságának megerősítését, akkor megszűnik az állampolgársága.

→ Kossuth Torinóban él (nem kéri a megerősítést)

→ 1890: Tisza javaslata: tegyenek kivételt Kossuthral.

→ Ferenc József visszautasítja.

1890. március 9.: Tisza beadta a lemondását.

Szapáry Gyula miniszterelnöksége (1890-92)

Pénzügyminisztere: Wekerle Sándor

Kultuszminisztere: Trefort Ágost

Közlekedési miniszter: Baross Gábor

Wekerle Sándor miniszterelnöksége (1892-95)

Ő az első polgári származású (segédfogalmazó) miniszterelnök.

- Támogatta a polgári házasság törvénybe iktatását. A házasságot polgári szerződéssé nyilvánította.

- Amit eddig az egyház végzett, intézett, mostantól polgári hivatalnokok végzik.

- Szabad vallásgyakorlat → izraelita zsidók egyenjogúsítása

1894. március 20. Torinó: Kossuth meghalt.

Ferenc József nem támogatta a nagy és méltó temetést, de Wekerle hatalmas ceremóniát rendez.

1895. december 31. - 1896: MILLENIUMI ÜNNEPSÉGEK

Báró Bánffy Dezső miniszterelnöksége (1895-99)

Gúnyneve: „dobokai pasa”

„Rabszolga törvény” elfogadása: betiltotta az aratósztrájkokat

Költségvetési problémák miatt bukik meg.

Szell Kálmán miniszterelnöksége (1899-1903)

Gúnyneve: „szélkakas”, „szélcsend”

Miniszterelnöksége alatt viszonylagos nyugalom van.

A véderő-kérdés buktatja meg.

Tisza István miniszterelnöksége (1903-1905)

1904: Vasutassztrájk

Tisza úgy oldja meg, hogy minden sztrájkolót behív katonának és ott azt a feladatot adja nekik, amit azelőtt végeztek a vasútnál.

Tisza korlátozni akarta az obstrukciót.

Obstrukció: a parlamentben az ellenzék agyonbeszélte a kormánypártot, így nem tudtak normálisan szavazni.

1904: Zsebkendőszavazás → az obstrukció letörésére.

Tisza az ellenzék hangoskodás miatt zsebkendő jelre szavaztatta meg a javaslatot. Az ellenzék szétverte az üléstermet...

Ezért még a saját pártjának egy része is megvonta tőle a bizalmat.

Tisza új választásokat kezdeményez.

1905: Választás: Függetlenségi Párt nyer Kossuth Ferencsel.

Ferenc József az ellenzéki tábor (Szabadelvű Párt) tagját, Fejérvári Gézá-t nevezi ki miniszterelnöknek.

Ő a darabont testőrség tagja volt. → „DARABONT-KORMÁNY”

1905: az országot előnti a sztrájkhullám (dunántúli arató- és cselédsztrájkok, munkássztrájkok)

Wekerle Sándor miniszterelnöksége (1906-10)

Habár a Függetlenségi Párt kerül kormányra, de ezért nézeteinek egy részét fel kell adnia.
Apponyi iskolatörvény: magyar nyelv és irodalom tantárgy bevezetése

Khun-Héderváry Károly miniszterelnöksége (1910-12)

Lukács László miniszterelnöksége (1912-13)

Tisza István miniszterelnöksége (1913-17)

1912: első balkáni háború

1913: második balkáni háború

1912. jún. : Tisza meg akarja változtatni a házszabályokat

- o újabb „Tiszapuccs”: rendőrökkel kivezették az ellenzéket
- o módosítás: véderőtörvény: hadsereg növelése
- o háború esetén milyen berendezkedés?
- o háború esetén polgári demokratikus szabadságjogok korlátozása?

Tisza újbóli miniszterelnöksége alatt ő vitte bele az első világháborúba az országot, ezért vele együtt bukott meg a dualizmus rendszere is a háború végén.